AKSARAY MÜZESİ'NDE BULUNAN DOKUMALAR VE ÖZELLİKLERİ

Semra KILIÇ KARATAY[1]

ÖZ

Aksaray geçmişten günümüze Hitit, Pers, Hellenistik Dönem (Büyük İskender), Roma, Bizans, Selçuklu ve Osmanlı egemenliklerinde kalmıştır. Cumhuriyet dönemine kadar Konya'ya bağlı bir sancak olan Aksaray 1920 yılında vilayet olmuş, 1933 yılında vilayetliği lağvedilerek Niğde'ye ilçe olarak bağlanmıştır. 15 Haziran 1989 yılında yeniden vilayet olmuştur. Aksaray, M.Ö. 8. bin yıla kadar uzanan tarihi, günümüze kadar hüküm süren çeşitli medeniyetlere ait kültürel varlıkları, tabii güzellikleri ve ticari bir merkez olması dolayısıyla hiçbir dönemde önemini yitirmemiştir. El Sanatları insanoğlu var olduğundan beri tabiat şartlarına bağlı olarak ortaya çıkmıştır. İnsanların ihtiyaçlarını karşılamak, örtünmek ve korunmak amacı ile ilk örneklerini vermiştir. Daha sonra gelişerek çevre şartlarına göre değişimler gösteren el sanatları, ortaya çıktığı toplumun duygularını, sanatsal beğenilerini ve kültürel özelliklerini yansıtır hale gelerek "geleneksel" vasfı kazanmıştır. Geleneksel Türk El Sanatları, Anadolu'nun binlerce yıllık tarihinden gelen çeşitli uygarlıkların kültür mirasıyla, kendi öz değerlerini birleştirerek zengin bir mozaik oluşturmuştur. El sanatları bir ülkenin kültürel kimliğinin en canlı ve anlamlı belgeleridir. Anadolu'da yaşamış pek çok uygarlığın kültürü, Türkler'in yerleşmesinden sonra yeni bir sentez içinde varlıklarını sürdürmüşlerdir. Bu nedenle Türk el sanatlarının kökleri çok eskilere dayanmakta ve sosyo-kültürel açıdan önem taşımaktadır. Örgün ve yaygın eğitim kurumlarının, resmi ve özel kuruluşların ve ilgili kişilerin desteği ile günümüze kadar ulaşmıştır. Geleneksel Türk El Sanatları Anadolu'nun binlerce yıllık tarihinden gelen çeşitli uygarlıkların kültür mirasıyla, kendi öz değerlerini birleştirerek zengin bir mozaik oluşturmuştur. Tarihi boyunca bir kültür havzası olan ve bu özelliğini günümüzde de muhafaza eden Aksaray, geleneksel el sanatlarının çeşitliliği ile de dikkat çekmektedir.

Anahtar Kelimeler: Aksaray, El Sanatları, Halı, Dokuma

[1]Semra Kılıç Karatay, Aksaray Üniversitesi, semra.kilic(at)hotmail.com

WEAVING AND FEATURES IN AKSARAY MUSEUM

ABSTRACT

From the past to the present, Aksaray has remained in the Hittite, Persian, Hellenistic (Alexander the Great), Roman, Byzantine, Seljuk and Ottoman sovereignty. Aksaray, which was a province of Konya until the Republican period, became a province in 1920 and its province was abolished in 1933 and connected to Niğde as a district. On June 15, 1989, it became a province again. Aksaray, BC The history dating back to 8,000 years has never lost its significance in any period due to its cultural assets, natural beauties and a commercial center. Handicrafts have emerged due to natural conditions since human beings have existed. He gave his first examples to cover the needs of people, to cover them and to protect them. The handicrafts, which later developed and showed changes according to the environmental conditions, became a ler traditional göre character by reflecting the feelings, artistic tastes and cultural characteristics of the society in which they emerged. Traditional Turkish Handcrafts have formed a rich mosaic by combining the cultural heritage of various civilizations from the thousands of years of Anatolia with their own values. Handicrafts are the most lively and meaningful documents of a country's cultural identity. The culture of many civilizations that lived in Anatolia continued to exist in a new synthesis after the settlement of the Turks. For this reason, the roots of Turkish handicrafts are very old and have a socio-cultural importance. Formal and non-formal education institutions, official and private institutions and people have reached the present day with the support of people. Traditional Turkish Handcrafts have formed a rich mosaic by combining the cultural heritage of various civilizations from the thousands of years of Anatolia with their own values. Aksaray, which is a cultural basin throughout its history and maintains this feature today, draws attention with the diversity of traditional handicrafts.

Keywords: Aksaray, Handicrafts, Carpet, Weaving

Giriş

İlk zamanlar insanların yaygı ve örtü ihtiyaçlarını karşılamak için meydana getirdikleri halı, sonraları değerli bir sanat eseri olarak sarayları, mabetleri ve şatoları süslemiş, ressamların tablolarına konu olmuştur. El dokusu halıcılığın çok eski bir geçmişi vardır. Arkeolojik araştırmalara göre tarihsel devirlerde yaşamış insanlar; ağaç kabuğu ve liflerini örerek ilk dokumayı meydana getirmişlerdir. Diğer dokumaları tarihin akışı içerisinde, insanlar hayat şartlarına göre oluşturmuşlardır(Gülcemal, 1997,s. 14).

Orta Asya'da Altay Dağları eteklerinde, Pazırık'ta buzullar içindeki bir mezar odasında bulunan, M.Ö. 2-3. yy' da Hunlar devrinde dokunduğu kabul edilen, Pazırık halısı dünyanın bilinen en eski düğümlü halısıdır. Pazırık Kurgan'ında bu halı ile birlikte, keçe yaygılar ve düz dokuma yaygı parçalarında ele geçirilmiştir. Yine, bu yöredeki, Başadar Kurgan'ında ve Kuzey Moğolistan'daki Noin Ula'da cicim, zili, sumak gibi düz dokuma yaygı parçaları da bulunmuştur. Söz konusu bu örneklerin pek çoğu, ellerinde asa tutan insan figürleri, art arda dizilmiş hayvan figürleri veya bitki desenleriyle süslüdür. Bütün bunlar bize, düz dokuma yaygıların, Orta Asya Türk kökenli bir dokuma olduğunu göstermektedir (Deniz, 2000, s.49).

Alacahöyük'te bulunan gümüş kirman M.Ö. 3000 - 2000 yılları arasına girer. Erbaa ilçesinde bulunan tunç kirmanın tarihlendirilmesi de ayrı bir değer taşır. Bu belgeler Anadolu dokuma sanatının M.Ö. 6000 yıllarında var olduğunu gösterir (Durul, 1977, s.13).

Türk halılarının, dünya halı sanatı içinde özel bir yeri vardır. Halı sanatının Türklerin yerleştiği bölgelerde ve onlarla birlikte yayılması, bu yerin önemini belirten faktörlerin başında gelir. Halılar üzerinde henüz yüzyıl geçmemiş olan araştırmalar, halı sanatının başladığı yerin Orta Asya'da Türklerin yaşadığı bölgelerde olduğunu ortaya koymuştur. Bu sanatı, bir sanat olarak geliştiren ve bütün dünyaya tanıtan Türkler olmuştur. Düğümlü halılar ilk defa Türklerin bulunduğu bölgelerde ortaya çıkmıştır ve gelişmesini sürdürmüştür. Düğümlü halıların tarihi Türk tarihine sıkıca bağlıdır. Türklerin bu ananevi sanatı yüzyıllardan beri yaşatılmış ve bir dokuma tekniğine tabi olarak gelişmesinde bu özelliğini muhafaza etmiştir. Bundan dolayı halılar üzerinde yapılan genel incelemelerin hareket noktası, haklı olarak Türk halılardan başlatılmasıdır. Bu husus hem tarihi hem de düğümlü halının teknik özelliklerine bağlı olan bilgisel gelişimini belirtmek yönünden sağlam ve belirli sonuçlara varılması sağlamaktadır(Yetkin, 1991, s:l).

Moğol tehlikesi karşısında birçok şehrin kalesini tahkim ettiren I. Alaaddin Keykubad'ın bu tarihlerde Aksaray kalesini de tahkim ettirdiği görülmektedir.

Konya- Aksaray arasına Sultan Hanı, Aksaray- Nevşehir arasına Alayhan ve Ağzıkarahan (Hoca Sadettin Hanı), Şehir merkezinde; Kızıl/Eğri Minare, Yıkı Minare, Cıncıklı Mescid, Ebubekiriyye Medresesi, Seyfiyye Medresesi, Darü'ş-şifa, Başköprü ve Ervah Tepe Türbesi'nin bu dönemde yapıldığı görülmektedir (Konyalı, 1947, s:335-336).

Bu dönemde Aksaray özellikle dokuma sanayinde oldukça ilerlemiş şehirlerden biri durumundadır. Aksaray'da özellikle dokumacılık ve deri sanayinin oldukça geliştiği anlaşılmaktadır. Koyun yününden imal olunan halıları Şam, Mısır, Irak, Hind, Çin ve diğer Türk beldelerine ihraç edilmekte idi (Aykut, 2000,s;414)

Özellikle dokuma ve halıcılık yapımında ön plana çıkan Aksaray için en önemli hammadde kaynağı yün ve boya olmalıdır(Topal, 2009, s;152).

Hayvancılık konusunda bilgi veren Saint Quentin; gerek kırsal kesimde ve gerekse şehir merkezlerinde küçükbaş hayvan yetiştirildiğini, bunların kıl ve yünlerinden dokumacılıkta istifade edildiğini bildirmektedir (Akdağ, 1999,s;26).

Halı Türklerin dünyaya bir armağanıdır. Bilinen en eski halı Türk düğümü olarak bilinen Gördes düğümü ile dokunmuş ve 1947-1949 yılları arasında Altay dağlarında Pazırık Bölgesi'nde arkeolog Rudenko tarafından V. Pazırık kurganında yapılan kazılarda ortaya çıkarılmıştır. M.Ö. V-III yüzyıllara tarihlendirilen bu halı, bugün Rusya'daki Hermitage Müzesinde sergilenmektedir (Aksaray valiliği,2000,s;18).

Halı Anadolu'ya Selçuklu Türkleri ile gelmiştir. XVII yüzyılda tarihli kaynaklar saydıkları önemli halıcılık merkezleri arasında Konya ve Aksaray'ı kaydetmektedirler. 1274 yılında ölmüş olan İbn-i Said'e atfen Ebül-Fida'nın verdiği bilgiler de″ Her memlekete ihraç edilen Türkoman halıları orada yapılırdı″ diyerek imal merkezi olarak özellikle Aksaray'ı belirtmektedir (Erdman,1957,s;15)

Halı olarak Taşpınar adının geçtiği ilk yazılı kaynak 1869-70 tarihli II. Konya Salnamesidir. Salnamede Aksaray hakkında geniş bilgiler verilirken kilim ve seccadelerden söz edilerek Taşpınar'da dokunan halıların da iyi halıların başında geldiği kaydedilir (Konyalı, 1947, s;324).

Halıcılığı tarih içinde araştıran yabancı bilim adamlarının büyük bir çoğunluğu ön yargılı olarak konuya yaklaşmışlardır. Halıcılığın ilk yurdunun neresi olduğu konusunda, yabancı araştırmacıların değişik yorumları vardır. Bunlardan bir kısmı, Erzurum dolaylarında bir ermeni şehri olan Kalıklay'ı, diğer bir kısım araştırmacılar ise İran'ı halının ilk yurdu olarak göstermişlerdir. Ancak kazılar

sonucu ortaya çıkarılan halılar bu fikirleri çürütmüştür. Şemsi takvimini 1327'nci yılında Abadan şehrinde çıkmış olan Ahbar-ı Hefte adındaki derginin 98. Sayısının ikinci sayfasında İslâmiyet'ten önce İran'da halı dokunmadığı açıklanmaktadır(Yetkin,1974, s.12).

Türkler, konutlarının en başta gelen mobilya olan halının yapılmasına büyük önem vermişlerdir. Çok eskiden her genç kız, evlendikten sonra oturacağı evi süsleyecek halıları kendi eliyle dokumak zorundaydı(Arseven, 1980, s. 123).

Halı ve kilimler bazen gelinlerin çeyizinde yer almış, bazen sevgilisini kaybetmiş veya sevgilisine özlem duyan geç kızların sırdaşı olmuştur. Kimi zaman kalemi olmayan şairin dili, bazen iki düşmanı dost yapan barışın sembolü, bazen kral ve padişahların en değerli hediye aracı, bazen de güç ve kudretin ifadesi olmuştur. Dünya hayatında bu kadar zengin bir kültür birikimine sahip olan halı ve kilimler elbette ki ölümden sonraki hayat için de önem taşıyacaktır. Bazı antik kaynaklarda ölülerin evden mabede oradan da mezara kadar halı veya kilim üzerinde taşındığı kaydedilir. Dünyanın en eski sağlam halısı ise M.Ö.4–3.yüzyıllar arasına tarihlenen Orta Asya'daki 'Pazırık Kurganı' adı verilen mezarda ele geçmiştir. Yine Doğu Türkistan'da M.S. 3 ve 5. Yüzyıllara tarihlenen halı parçaları bulunmuştur. Mısır ve Irak'ta da 8 ve 10. yüzyıllar arasına tarihlenen İslam döneminin halı parçaları ele geçmiştir (Kardeşlik, 2010, s;115)

Anadolu halı sanatının ilk önemli eserleri ise 13 ve 14. yüzyıllarda Anadolu Selçukluları döneminde Konya, Beyşehir, Aksaray ve Sivas'ta dokunur. Selçuklu halıları, renk ve dekor bakımından oldukça göz kamaştırıcıdır. Renkler az kullanılmış olmasına rağmen aynı rengin farklı tonları bir arada uyumlu bir şekilde uygulanmıştır. Mavi ve kırmızı, halılardaki ana renklerdir. Bazen de sarı ve yeşil renkler kullanılmıştır. Selçuklu halılarının en karakteristik özelliği geniş bordür ve iri kûfi yazı dekorudur. Selçuklu halılarına anıtsal bir nitelik kazandıran bu kûfi yazı, başlangıçta uçları ok başı biçiminde üçgenlerle sonlanan katı bir biçimde iken, daha sonra değişimlere uğrayarak 14. yüzyılda örgülü ve çiçekli kufi olarak devam eder. Kûfi bordür dışında Selçuklu halılarında baklavalar, sekiz köşeli yıldızlar ve uçları çengelli sekizgenler gibi motifler zemin kompozisyonunu oluşturur. Ana zemini dolduran bu motifler sonsuzluğu ifade edecek şekilde yan yana ve üst üste sıralanmıştır. Venedikli tüccar Marco Polo, İslam tarihcisi Ebul Fida ve ünlü seyyahlardan İbn-i Batuta, 13.yüzyılda Konya, Beyşehir, Aksaray ve Sivas'ta dokunan Selçuklu halılarından övgüyle bahsederler ve bu halıların dünyanın dört bir tarafına ihraç edildiğini belirtirler. Dünyada çok az sayıda kalmış olan Anadolu Selçuklu halılarının en önemli grubu, Konya Grubu'dur. Bu grup, Konya Alaaddin Camii'nden gelen ve bugün Türk-İslam Eserleri Müzesi'nde sergilenen 8 adet halıdır. Bu grubun dışında Mısır Fustat (eski Kahire)'ta küçük parçalar halinde

bulunan ve dünyanın değişik müzelerinde sergilenen 7 adet Anadolu Selçuklu halı parçaları vardır. Bu iki grup dışında bir de Beyşehir Eşrefoğlu Camii'nde bulunan 4 adet halı, Anadolu Selçuklularından günümüze kalabilmiştir. Beyşehir grubundan 3'ü Konya Etnografya Müzesinde 1'i de 'Keir' adı verilen özel koleksiyondadır. 'Tibet Grubu' adı verilen ve 13–14.yüzyıllarda Anadolu'da dokunup Orta Asya'ya ihraç edildiği kabul edilen 5 adet Anadolu Selçuklu halısı da dünyanın değişik müzelerinde sergilenmektedir. Ayrıca 'Sivas Grubu' olarak adlandırabileceğimiz 5 adet Anadolu Selçuklu halısı, Vakıflar Halı Müzesinde bulunmaktadır(Kardeşlik, 2010, s;116).

Anadolu'da 13-14.yy. Selçuklu halılarının yerini 14.yy.'ın ikinci yarısından itibaren hayvan figürlü halılar alır. 14.yüzyıl başlarında Anadolu Selçuklu devletinin zayıflaması ve Anadolu birliğini bozan Moğol istilası, klasik Selçuklu sanatının yanında yeni bir sanat üslubunu doğurur. Kökeni Orta Asya ve Uzak Doğu'ya dayanan hayvan figürlü halılar görülmeye başlanır. 14 ve 15.yüzyıl boyunca Anadolu'da dokunan hayvan figürlü halılar Crivelli, Carpaccio, Ferrara, Lorenzetti, Huguet ve Buonacorso gibi Avrupalı ressamların tablolarında resmedilmiştir. Anadolu'da 15.yy. başından itibaren Crivelli, Memling, Holbein, Lotto ve Bellini gibi Avrupalı ressamların tablolarında da gördüğümüz geometrik desenli halılar ortaya çıkar. Bu tip halılar, daha çok Batı Anadolu'da görülmekle birlikte Orta Anadolu ve Doğu Anadolu'da da dokunmuşlardır. Anadolu Halı Sanatı'nın ikinci ve en önemli parlak devri, 16.yüzyıl ile başlar ve 17.yüzyıl boyunca devam eder. Bu dönemde dünyanın en harika halıları sayılan Osmanlı Saray Halıları ve Uşak Halıları dokunur. Özellikle 'madalyonlu' ve 'yıldızlı' olarak nitelenen iki ana grupta gelişen Uşak halıları, 16 ve 17.yy. boyunca dünya halı sanatının öncülüğünü yapmıştır. Dünyanın dört bir tarafından sipariş edilen Uşak halıları, Avrupalı ressamların tablolarında da sık sık görülmektedir (Kardeşlik, 2010, s;117).

Orhun Bölgesi'ndeki Uygur kağanlarının Çin imparatorlarına gönderdikleri yaygılar da bu türden dokumalardı. Doğu Türkistan'da, Uygurlar devrinde (VIII-IX.yy.'larda) halı dokunduğu bilinmektedir (Sümer, 1984, s. 44).

XIII. yüzyılda, Suriye, İran, Irak, Anadolu gibi çok geniş bir coğrafyaya yayılan Büyük Selçukluların mimarî alanda çok büyük eserler vermelerine rağmen, halı ve düz dokuma yaygıları ne yazık ki, günümüze kadar gelememiştir. Kaynaklar bunun nedenini Moğolların Türk ülkelerini feth ettikleri dönemlerde, mimarîye göre daha dayanıksız olan halı, minyatür ve tekstil ürünlerinin yağmalanmasına bağlamaktadır (Aslanapa, 1993, s;20).

1271-72 yıllarında Anadolu'dan geçtiği bilinen Marko Polo'nun söylediklerinde göre, "dünyanın en güzel halıları Anadolu'da dokunmaktaydı". Bu

dokuma merkezleri arasında Konya, Kayseri, Kırşehir, Aksaray gibi şehirlerin adı geçmektedir (Aktok Kaşgarlı, 1998, s;30).

Klâsik Osmanlı Devri Halıları'nın saray çevresinde dokunan örnekleri, Türk Halı Sanatı Tarihinde, Saray Halıları adıyla bilinir: Çözgü ve atkı iplerinde ipek, yün ve pamuk, düğüm iplerinde yün ve pamuk kullanılan bu halılar, Anadolu halılarından farklı olarak İran düğümü (sine) ile dokunmuştur. XVI. yy.' da özellikle, Yavuz Sultan Selim döneminde 1516 yılında Mercidabık, 1517 yılındaki Ridaniye savaşları sonrasında İran'dan pek çok sanatçı getirilmişti (Yetkin, 1974, s;74).

XVII ve XIV yüzyıllar arasında dokunulmuş olduğu düşünülen Nevşehir, Niğde, Konya yöresi halılarının, her ne kadar tanınmış halı merkezleri arasında adı geçmiyorsa da, Orta Anadolu'nun Nevşehir, Niğde ve Konya'ya kadar inen alan içinde adeta, yörenin özgün doğal ve arkeolojik yapısına paralel olarak, diğer halı bölgelerinden farklı renk, boyut, kompozisyon ve desen özellikleri ile geometrik üslubun en güzel çeşitlemelerinin dokunduğu halılardır(Gülgönen, 1997, s. 4).

Nevşehir, Niğde, Konya yöresi halılarına kompozisyon ve desen özellikleri açısından bakıldığında, geometrik bir üslûp görülmektedir. Bu üslûp, günümüzün bile çağdaş estetik anlayışına oldukça uymaktadır. Genelde halılarda orta zemin kare veya dikdörtgenlere bölünerek içlerine ana motif, zeminde kalan boşluklara da yine geometrik motif ya da motifler birbiri ardı sıra gelecek şekilde yerleştirilmiştir. Genelde halıların yüzeyine bakıldığında, orta zemini çevreleyen kalın tek bir bordürde bile sonsuzluk prensibi gö¬ze çarpar. Bu özellik, Selçuklulardan kadar süregelen bir geleneğin yaşatılması niteliğindedir. Bordürlerin içlerinde de yine geometrik motifler yer almaktadır. Nevşehir, Niğde ve Konya yöresi halılarında genelde rastlanmakta olan en karakteristik özellik, halıların başlangıç ve bitiş kısmında, orta zemini çevreleyen ana bordürün haricinde bir bordürün daha yer almasıdır. Bu bordürlerin de içlerinde yine geometrik motifler bulunmaktadır(Çiloğlu, 1996,s.96).

Aksaray Selçuklular devrinden beri ünlü bir halı merkezidir. Bu gelenek Osmanlılar devrinde de sürmüştür. Yörede, devrinde yatak ve yorgan yerine kullanılan ve bugün halk arasında desenlerinden dolayı it izi veya kedi izi desenli halı adıyla isimlendirilen halılar mevcuttur (Aslanapa, 1972, s:12).

Aksaray yöresi ve ova köyleri Selçuklular döneminden beri bilinen bir dokuma merkezidir. Ünlü Arap seyyahı İbni Said'e aften bilgiler veren Ebül-Fida ''Aksaray'da Türkmen halıları yapılıp dünyanın her ülkesine ihraç edilmektedir.'' diye yazmaktadır. Yine, ünlü seyyah İbni Batuta ''burada koyun yönüyle dokunan

halı ve kilimler şehrin adıyla tanınmış olup, örneklerine başka bir yerde rastlanmaz. Bu halılar Suriye, Irak, Mısır, Hindistan, Çin ve Türk ülkelerine sevk olunur'' diye belirtir. Bu da Selçuklular ve beylikler döneminde Aksaray'da çok güzel halılar dokunduğunu ve o dönemlerde ihraç ürünü olarak kullanıldığını göstermektedir. Ancak o dönemlerden kalma halılar günümüze kadar gelmemiştir. Bu gelenek Osmanlılar döneminde devam etmiştir. Salname bilgilerinden XX. Yüzyıla kadar yörede halı ve kilim dokuması devam etmiştir. Aksaray ve yöresi düz dokuma yaygıları ile bir zamanlar ünlü idi. Aksaray yöresinin kilimleri Sultanhanı, Eskil, Eşmekaya, Amarat, Çardak, Kırgıl, Ulukışla gibi köylerinde dokunmakta idi. Ancak günümüzde dokuma yok denilecek kadar az yapılmaktadır. Bu kilimler arasında Sultan hanında ''şak'' kilim diye bilinen iki parçalı kilimler yaygındır. Uzun boylu ve iki parçalı kilim olarak dokunmaktadır. Genellikle halkın top dediği uç uca yerleştirilmiş, kilimin boyuna göre değişen göbeklerden oluşmaktadır. Her dokuma hem top sayısı bakımından hem de desen bakımından birbirinden farklıdır (Yağcı, Hüyük, s;511).

Bugün Aksaray müzesinde Osmanlı döneminden kalma dört halı mevcuttur. Bu halılardan yaklaşık XIX. yy.'a kadar seccade tipi halıların dokunduğu anlaşılmaktadır. Kırmızı, kahverengi, lacivert ve beyaz renklerle karakteristik bu halılarda zemin tek yönlü bir mihrapla belirtilmiştir. Kenar sularında geometrik desenlerden meydana gelen, bazı örneklerde ise Konya yöresi halılarının kenar süslemesini andıran motifler yer almaktadır. Zeminde mihrap içi çoğu kez boş bırakılır. İçlerinde geometrik desenler ve bitki motifleriyle süslü örnekler vardır.

Bu halıların teknik ve desen özellikleri;



Fotoğraf 1. Osmanlı döneminden kalma seccade dokuması (Kılıç,2016).

Bu dokuma örneği XVIII.yy tarihli olup Osmanlı döneminden kalmış, Türk düğümlü olup tamamen yün malzemeden dokunmuş, iplerin renklendirilmesinde kök boya kullanılmıştır. İç içe iki bordürle çevrelenmiş olup, dıştaki bordürde bir düz bir ters hayat ağacı ve bitkisel motifler yer almıştır. Zeminde ise hayat ağacı motifinin farklı şekilleri desene zenginlik katmıştır. Dokuma bugün hala sağlam denilebilecek durumdadır.



Fotoğraf 2. Osmanlı döneminden kalma seccade dokuması (Kılıç,2016).

XVIII. yy tarihli bu dokuma örneğinde de malzeme yün olup kök boya ile ipler boyanmıştır. Selçuklu dönemi dokumalarının izleri görülen dokuma Lâdik ve Kırşehir dokumalarına benzerlik göstermektedir. Dar bordürlerde yıldız motifi, geniş bordürde ise birbirine bağlanan penç motifleri yer almaktadır. Mihrap ve mihrap üzerinde simetri olarak çeşitli bitkisel motifler yer almaktadır. Dokumanın bazı bölgelerinde yıpranmalar mevcuttur.



Fotoğraf 3. Osmanlı döneminden kalma seccade dokuması (Kılıç,2016).

Osmanlı döneminden kalma XVIII. yy tarihli dokuma yün malzemeden dokunmuş, kök boya ile renklendirilmiştir. Suyoluyla çevrelenmiş dokuma da geniş bordürün tamamında penç, hatai ve yaprak gibi bitkisel motifler kullanılmıştır. Zeminde ise çintemani yani üç benek motifi kullanılmıştır. Göbek kısmında ise hatai motifi kullanılmıştır. Dokuma zamanla yıpransa da hala sağlamlığını korumaktadır.



Fotoğraf 4. Osmanlı döneminden kalma seccade dokuması (Kılıç,2016).

Saf yünden Türk düğümü ile dokunmuştur. İplerin boyanmasında kök boya malzemesi kullanılmıştır. Üç bordürle çevrelenmiştir. Küçük bordürler de yıldız motifi kullanılıp, geniş bordür de ise birbirine bağlı penç motifi kullanılmıştır. Zeminde ise mihrap bölümünde camii bölmelerini andıran desenler yer almakta olup mihrap üstünde hayat ağacı motifler yer almaktadır. Dokumanın üst bölümlerin de yıpranma ve kayıplar olsa da alt kısımları sağlam durumdadır. Desen özelliklerine bakıldığında Selçuklu döneminin izlerini taşıdığı görülmektedir.

Sonuç

Geleneksel halılarımız günlük kullanım ihtiyaçlarımız doğrultusunda üretilmiş, dokuma tekniği, desenleri ve kullanılan tekstil maddeleriyle formlarını oluşturarak kültürel dokumuza paralel olarak zamanla değişime uğramıştır. İlk örneklerden günümüze kadar dokunan örneklerde Türk toplumun sosyolojik, psikolojik, ekonomik, coğrafik, kültürel değişim ve gelişimlerinin yansımalarını halılarımızda görülmektedir.

Tarihleri açısından incelendiğinde bütün dokumalar 18. yy tarihli olup Osmanlı dönemi dokumalarıdır. Ancak dokumalar zamanla yıpranmış ve bazı bölgelerinde deforme meydana gelmiştir. Restorasyon yapılmayan bu kültür hazinelerimiz geçmişimizin birer somut belgeleri olarak müzede muhafaza edilmektedir.

Müzede yer alan dokuma örnekleri de incelendiğinde; dokumaların kompozisyon ve desen özelliklerinde geçmişimizin izleri görülmektedir. Genel olarak Selçuklu dönemi dokumalarda geometrik, Osmanlı Dönemi dokumalarında ise bitkisel desenli kompozisyonların daha çok yer aldığı bilinmektedir. Dokuma örnekleri incelendiğinde ikisinin Selçuklu dönemi kültürünü diğer ikisinin ise Osmanlı kültürünü yansıttığı görülmektedir. Osmanlı dönemi dokumalarında kenar ve zeminlerde penç, yaprak, hatai ve hayat ağacı kullanılmış, Selçuklu kültürünü yansıtan dokumalarda ise geometrik motifler kullanılmıştır. Dokumaların üç tanesi 1/2 simetrik rapor iken, bir tanesi 1/4 çeyrek rapor üzerinden tamamlanmış örneklerdir.

KAYNAKLAR

GÜLCEMAL Abdullah (1997), Halı Ve Desen Teknolojisi, Isparta,

DENİZ, B (2000). Türk Dünyasında Halı Ve Düz Dokuma Yaygıları, Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları, Ankara.

DURUL, Y. (1977). Yörük Kilimleri, Ak Yayınları, İstanbul.

KONYALI, İ. Hakkı, Abideleri ve kitabeleri ile Niğde Aksaray tarihi, Cilt I-III, 1974, İstanbul

YETKİN, Şerare, Türk Halı Sanatı, Ankara, 1991,

AYKUT, A. Sait, İbn-i Battuta, İbn-i Battuta seyahatnamesi, çev. I-II, 2000, İSTANBUL

TOPAL, Nevzat, Anadolu Selçukluları Devrinde Aksaray Şehri, enstitü Matbaacılık, 2009, Ankara

AKDAĞ, Mustafa, Türkiye'nin İktisadi ve İçtimai Tarihi, I, Ankara,1999

AKSARAY VALİLİĞİ, Onbin yıllık Kültür Şehri Aksaray, Ankara, 2000

ERDMAN, Kurt, Asır Türk Halısı, Çev. Taner, H., İstanbul, 1957

YETKİN Şerare, Türk Halı Sanatı, Çağlayan Basımevi, İstanbul 1974, Eren Yayıncılık, İstanbul

KARDEŞLİK, Selman. "İstanbul Vakıflar Halı Müzesinde Konservasyon Çalışmaları ve Yeni Keşfedilen Selçuklu Halıları." Restorasyon Yıllığı Dergisi, 1 (2010): 113-122

SÜMER, Faruk, 1984 Anadolu'da Türk Halıcılığı'na Dair En Eski Tarihî Kayıtlar, Türk Dünyası Araştırmaları, Türk Halıları Özel Sayısı

ASLANAPA, Oktay, Türk Halı Sanatı'nın Tarihi Gelişimi, Arış, Aralık, 1993,

GÜLGÖNEN, Ayan (1997) 17.-19. Yüzyıl Konya Kapadokya Yöresi Halıları,

ÇİLOĞLU, H. (1996), Nevşehir, Niğde, Konya Yöresi Halılarının Kompozisyon Özelliklerinin İncelenmesi, Marmara Üniversitesi

ASLANAPA, O., Türk Halı Sanatı, İst. 1972

YAĞCI Ali Yüksel, HÜYÜK Vahit, Geçmişten Günümüze Sultanhanı, Yenigün Ofset Matbaa, Aksaray